

УДК 32.019.5 (284)

Тетяна Грушева

Соціальна позиція сучасних українських протестантів

Досліджується соціальна позиція українських пізньопротестантських церков (євангельських християн-баптистів, п'ятидесятників та адвентистів сьомого дня). Вивчаються особливості їх поглядів на суспільство і державу, соціальне служіння церков, взаємини з іншими релігійними організаціями. Доводиться, що протестантське вчення виступає проти прагнення до багатства як самоцілі. Коментуються мотиви використання церквами засобів масової інформації у своїй діяльності. Розглядається позиція церков щодо питань «війни і миру». Стверджується, що сучасна українська протестантська спільнота є об'єднаною історичним минулим та солідарною в політичних інтересах сьогодення з патріотично налаштованими громадянами України.

Ключові слова: громадянське суспільство, пізній протестантизм, соціальна позиція, благодійна діяльність

Tetyana Grusheva

The social position of Protestants in modern Ukraine

The social position of the late Protestants in Ukraine (Evangelical Christians Baptists, Pentecostals and the Seventh-day Adventists) is analyzed. The peculiarities of their views on society and the state, social service of Churches, relations with other religious organizations are studied. Protestants in modern Ukraine show inclusion in the economic and social life of the state. It is proved that the Protestant doctrine opposes desire for wealth as an end in itself. The motives for use of the media in the activities of churches are studied. The position of the churches on issues of «War and Peace» is considered. It is alleged that the modern Ukrainian Protestant community is united by historical past of the country and accepts the political interests of patriotic citizens of Ukraine.

Keywords: civil society, late Protestants, social position, charity

Актуальність дослідження соціальної активності українських християн пов'язана із сучасними загальносвітовими тенденціями розвитку духовної культури – з одного боку, і посиленням ролі релігії в українському суспільстві – з іншого. Мораль західного світу відреагувала на трансформаційні процеси культури постмодерну. Соціально-політичні і духовно-моральні ідеали західної цивілізації мають універсальний характер і сприймають протестантську модель як органічну частину суспільства. Протестантська культура знахо-

диться в просторі глобалізаційних процесів і різновекторно впливає на моральність особистості. Життєсвіт людини в контексті сучасної соціокультурної парадигми вирізняється переміщенням релігійності особистості до сфери індивідуального.

Пізньюпротестантське середовище в Україні є вагомим чинником духовного життя завдяки свого історичного шляху, динамічного розвитку та «включеності» в життя країни. У протестантських громадах схвально оцінюють участь в економічному, політичному житті держави, а також допомогу у вирішенні гострих соціальних проблем. На пострадянському просторі суттєво зросла активність релігійних громад. Протестантські церкви продемонстрували специфічну адаптацію до українських реалій у період незалежності України. Розглянемо принципи, яких дотримуються представники церков євангельських християн-баптистів (далі – ЄХБ), християн віри євангельської (далі – ХВЕ, або п'ятидесятники) та адвентистів сьомого дня (далі – АСД) у соціальній сфері.

Своєю суттю соціальна сфера відображає життєдіяльність суспільства та акумулює знання, досвід, оцінку стану розвитку суспільства. Відмінності соціального характеризують, по-перше, взаємодію індивідів, груп, спільнот у духовній площині, способи життя, поведінку; по-друге, – специфіку всіх соціальних процесів. Протестантизм у системі цінностей сучасного українського суспільства виступає повноправним учасником.

Протестантські вчення являють собою сукупність етичних, суспільно-політичних та економічних концепцій. Усі вони формують соціальну позицію протестантів. Аналіз історичного шляху протестантів, їх зареєстрованих статутів, медійних матеріалів та публічних заяв дозволяє розкрити відношення представників протестантизму в сучасній Україні до питань участі в суспільно-політичному житті, взаємин з віруючими різних конфесій, реакції на актуальне світське право; відповіді на питання «війни і миру», участі в ринковій економіці. А також дозволяє оцінити судження щодо екологічних проблем, здоров'я особистості та філантропічної діяльності.

Основи віри завжди формують пріоритети позацерковної практики. Це – шлях трансляції моралі в суспільну і соціальну площину.

8. Державно-церковні відносини

Релігійна етика визначає, чи буде віруючий «включений» до системи певних релігійних відносин, або залишиться в маргінесі. Сьогодні це відбувається на фоні адаптації до нових суспільних реалій. Українське протестантське середовище однозначно обрало орієнтацію на демократичну систему суспільно-політичного буття. Відбулася переоцінка системи соціальних цінностей на основі нових культурних домінант. Протестанти, у переважній більшості (Всеукраїнський союз Християн віри євангельської, Всеукраїнський союз об'єднань Євангельських християн-баптистів, Українська уніонна конференція церкви адвентистів сьомого дня) відповіли державі толерантністю: вийшли з підпілля, зареєструвавши в держорганах Статуту, де задекларували обов'язки жити за законами держави й на користь народу. Так, стосовно суспільства і державної влади незалежні церкви ЄХБ вчать віруючих вести благочестиве життя. У тому випадку, коли закони державної влади перешкоджають використовувати закони Божі, віруючі готові терпіти страждання, щоб слухати більше Бога, ніж людей [1, арк.196].

Проблеми свободи совісті, права і гідність особистості знаходять відповіді під час протестантських проповідей. Їх загальний висновок зводиться до необхідності приведення рівня життя суспільства відповідно до можливості збереження громадянської гідності кожною людиною. Тобто відстоювання прав особистості є важливим.

Церква і нація та Церква і держава – питання, відповіді на які віруючі намагаються сформулювати, не виходячи за межі християнської етики. Простежується громадянська ідентифікація сучасних українських протестантів, які забезпечують участь віруючих у вирішенні загальносуспільних проблем. Можемо стверджувати про високий рівень громадянської свідомості, їх суспільно-політичну активність в українському соціумі. Це є проявами громадянської ідентичності.

Ще одна специфічна відмінність протестантських організацій – солідарність у питаннях суспільного характеру та у виконанні соціальних, культурних завдань тощо. Віруючі-протестанти, в цілому, демонструють високий рівень емоційно-ціннісної та діяльної «включеності» в життя української держави. У питаннях ставлення до держави, як Батьківщини, державних символів, Конституції та зако-

нів України, підтримки незалежності країни вони є консолідованими та демонструють повагу до єдності своєї держави.

Сучасні українські дослідники активно вивчають український протестантизм у контексті сучасних політичних процесів. Війна, мир, військова служба – це ті питання, що мають сьогодні актуалізований характер у протестантському середовищі у зв'язку із наявними конфліктами в державі. Помаранчева революція виявила значний потенціал цього середовища до розвитку та показала вибір віруючими демократичного шляху розвитку країни. Практика суспільного буття України в роки, що послідували за революційними подіями, показала значний регрес соціального оптимізму, і протестанти також відобразили ці настрої. Синхронність настроїв євангельського анклаву та патріотично налаштованої частини українського суспільства демонструють кроки в суспільно-політичній сфері, що особливо рельєфно представлені в подіях Революції Гідності та Воєнного протистояння на Сході країни (2014–2017). Найбільш активні у вирішенні актуальних проблем – це представники ХВС. У віруючих є розуміння важливості суспільної практики та політичної культури, що зумовлює поширення активності в обстоюванні соціальної справедливості та цінностей нації. А це вже прояви зрілості політичної свідомості. Пресвітери Церкви ЄХБ акцентують увагу на важливості волонтерської діяльності. На цьому фоні більш помірковані настрої мають представники Церкви АСД.

Війна на Сході стала консолідацією та зміцнила національну свідомість протестантів. П'ятидесятницький автор Ірина Столяр у «Розмові про головне, або Три дні у волонтерській команді єпископа Володимира Брички» без пафосу описує буденну роботу єпископа-волонтера, який особисто близько сорока разів побував на прифронтовій території з гуманітарною місією. Його красномовний коментар з цього приводу, «інколи навіть здається, що ми даємо більше, ніж маємо», – може об'єднати весь волонтерських рух на Сході країни [2, с. 48–51].

Роль протестантських церков у душпастирській опіці в Збройних Силах України має безпрецедентне значення. Військові часто нагадують, що атеїстів на фронті немає. Тому військовоє капеланство – це одна із найактуальніших сьогодні тем, що обговорюється в

8. Державно-церковні відносини

мас-медіа. Причина такої уваги суспільства до ролі віруючих у зоні АТО – відсутність традиції богослужіння серед військовослужбовців і моральної допомоги в українській армії. Натомість в арміях країн-членів НАТО є капелани, що представляють різні релігійні напрямки: окрім гілок християнства, зустрічаються представники ісламу, буддизму, іудаїзму. У нашій країні з грудня 2015 р. розпочато розгляд у Верховній Раді законопроекту інституту капеланів у Збройних силах України. Не чекаючи законодавчого оформлення, капелани виконують свою місію в зоні АТО. В організаційних цілях в Україні проведена міжконфесійна навчальна сесія об'єднала понад 80 капеланів [3, с.53].

Сучасні українські протестанти, перебуваючи в новій ціннісній парадигмі, виступають за міжконфесійний діалог та злагоду між християнами. Однією із рис етноконфесійних особливостей українського християнства є відкритість до інших культур та толерантність. Останнім часом почастишали екуменічні заклики до християнського середовища. Представники різних напрямків стверджують, що їх церкви є відкритими до діалогу. За мету участі в спільних об'єднаннях протестанти, як правило, бачать консолідацію зусиль усіх християн для затвердження й захисту принципів свободи совісті, рівності всіх релігійних організацій у своїх правах, а також поширення християнських цінностей і моралі. Виступають проти пропаганди одностатевих відносин, за боротьбу з абортами, наркотиками та корупцією, якими вражене суспільство. Протестантські ідеї про здоровий спосіб життя, заперечення азартних ігор є непохитними. Вони також виступають за сприяння припиненню безрозсудної промислової експлуатації природи, встановлення гармонійних відносин між людиною і природою тощо.

Але наявність спільного знаменника щодо реакції на соціальні проблеми не веде до стирання кордонів між конфесіями: догматичні, доктринальні, теологічні питання, які регламентують діяльність та самобутність конфесій, ніколи не обговорюються і не будуть предметом для обговорення. Доктринальний принцип протестантів можна виразити формулою: у головному – єдність, у другорядному – свобода, у всьому – Любов! [4, с. 18–19]. Поведінка протестантів ґрунтується на розумінні відмінностей «ми» і «вони». Зберігаючи

атрибути суверенності, відбувається консолідація зусиль українського християнського середовища. Протестанти, зі свого боку, відстоюють необхідність спільної дії заради допомоги державі і суспільству. Така необхідність активної участі в соціально-політичному житті формує загальну політичну волю громадян. Не злиття різних культів, а збереження самотності при релігійному плюралізмі – така ситуація є характерною для української духовної традиції. Цьому додатково сприяє зменшення темпів залучення українців до релігії (замість екстенсивного розвитку релігійної мережі 90-х рр. ХХ ст. на початку ХХІ ст. спостерігаємо інтенсивний розвиток), що унеможливило гостру конфронтацію християнського середовища. Зменшення рівня конкуренції стало кроком на шляху до гармонізації релігійного середовища, покращення релігійного клімату країни та християнської комунікації.

Ціннісно обумовленою для християн є філантропічна практика. У зареєстрованих Статутах українських протестантських церков міститься пункт про заснування добродійних закладів (притулки, інтернати, лікарні), опікування дитячими будинками, будинками для літніх людей, про роботу серед в'язнів, наркоманів тощо у порядку, визначеному чинним законодавством. У реальному житті реалізація проектів щодо милосердя та благодійності більш різнопланова. У перші роки незалежності України кроки протестантів, у тому числі і добродійні, були все ще під контролем держави. Відділи у справах релігій, звітуючи про дотримання Закону Про свободу совісті і релігійні організації неодмінно вказували на організацію допомоги тим, хто її потребує. Так, у 1993 р. громадам АСД м. Мелітополя надійшла допомога зі сторони зарубіжних благодійних центрів, яка була відправлена для незаможних, літніх та дітей-інвалідів [5, арк.20]. Такі приклади стали поширеними і філантропія протестантів набрала обертів. Сьогодні вже нікого не дивують волонтери-християни, що роздають безхатченкам гарячі обіди, надають потребуючим безпритульним невідкладну медичну допомогу та проводять кампанії з прибирання сміття в містах. Таким чином, маючи потреби релігійного змісту, сучасні віруючі зінтегровані до соціальних реалій держави. Поведінка протестантів має за стратегію через філантропічну діяльність реалізувати світоглядні ідеали альтруїзму,

соціальної солідарності, і це повертає християнству високі моральні преференції в житті.

Система комунікацій суб'єктів сучасного суспільства визначила темпи трансформації соціальної динаміки. Протестантські церкви надають перевагу інноваційності інтернет-видань. Медіатизація протестантизму в Україні стала предметом наукових розвідок. Досліджуючи це питання, М. Балаклицький дійшов висновку, що від зіткнення абсолютизованої етики монотеїстичних релігій, часткою яких є протестантське християнство, і панеконічної логіки світських мас-медіа, для яких визначальним орієнтиром є споживацькі інтереси аудиторії, походить конфлікт. Українські протестанти здійснюють систематичну соціальну критику окултного й аморального контенту в мас-медіа [6, с. 228].

Дійсно, українські протестанти іноді використовують мас-медіа і проповіді для критики неприйнятних для християнської етики явищ. Так, вони виступають опонентами телебачення, як такого, що створює, на їх думку, фіктивну реальність, яка підміняє собою реальне життя, має величезний маніпулятивний потенціал та стирає грань між фікцією і реальністю в новинах; прищеплює споживацьке ставлення до життя; відучує від аналітичного мислення; ослаблює розумову активність. Однозначно негативну оцінку отримали комп'ютерні ігри. Їх шкідливість віруючі бачать у тому, що вони розвивають агресивність, звужують коло інтересів; у геймерів зникає тягіння до відвідування церкви, молитви й читання Біблії, що, відповідно, руйнує моральну орієнтацію підлітка, провокує конфлікти з батьками, формує асоціальну поведінку [7].

У той же час, комунікація пострадянських протестантів демонструє потенціал і розвиток. Церкви використовують інтернет-контент, випускають сотні періодичних видань релігійного змісту, у тому числі й такі, що мають міжнародне поширення. Аналіз цих матеріалів показує чесні відповіді на актуальні питання, що орієнтують віруючих, між іншим, на збалансований курс формування толерантності в міжетнічних стосунках. Прикметно, що культурна традиція та цінності України не йдуть у розріз з європейськими цінностями (європейською ідентичністю). Євроорієнтація актуалізує значущість для протестантів створеного європейською культурою

ідеалу людини, чия соціальна сутність полягає в активності та успіху. Визнаються як «не чужі» здобутки розвинених демократичних країн, нові підходи до вдосконалення протестантської культури, які б були засновані на християнській моралі, історичній спадкоємності і відповідали сучасним реаліям.

Протестантські гасла про важливість життєвого успіху посилюють їх комунікації в середині соціуму як з однодумцями, так і з представниками інших культів та невірними. Протестантизм відіграв визначальну роль у формуванні світогляду західної людини, сприяв економічним успіхам. Ця тенденція призвела до хибної суспільної думки щодо надмірних прагнень покращити матеріальне благополуччя віруючими. Можна аргументовано стверджувати, що протестантське вчення виступає проти багатства як самоцілі. Це підтверджують чисельні коментарі, які лунають із протестантського середовища. Стаття декана Дніпропетровського біблійного коледжу «Світло Євангелія» Михайла Мокієнка із влучною назвою «Як розмежувати забаганки і необхідність» дає розуміння матеріальної сутності цього світу. З одного боку, автор наголошує на необхідності речей, які роблять життя зручнішим і комфортнішим: «і якщо є можливість скористатися кращим, то варто цим скористатися», з іншого, – застерігає від втрати духовного пошуку в гонитві за «забаганками». Як приклад соціального служіння християнина автор наводить життя Матері Терези, яка зуміла зробити правильний вибір – що їй потрібно в житті й без чого вона може обійтися [8, с. 34–37].

Аналізуючи соціальний образ протестантів незалежної України у динаміці, відзначимо, що головне завдання будь-якої спільноти віруючих знаходиться в духовній площині та об'єднує їх на основі єдиного віровчення. Місіонерська діяльність протестантських церков у період незалежності України має конкретні результати. Протестанти відіграють помітну роль у культурному житті країни. Залишаючись щиро віруючими людьми, вони викристалізують власні ідеали соціального буття. Громадянська ідентичність віруючих є проявом етичного концепту культури, пов'язана із соціокультурними процесами у світі та з політичними, економічними і соціальними умовами життя країни.

8. Державно-церковні відносини

Сучасна релігійно-конфесійна ситуація в Україні є реакцією на суспільні трансформації новітньої доби і демонструє еволюцію поглядів на соціальні проблеми. Баптисти, адвентисти і п'ятидесятники мають власне (часто відмінне) бачення щодо суспільного служіння, але всі вони стали відкритими до суспільства і його проблем у сучасному глобалізованому світі.

1. Устав незалежної релігійної общини євангельських християн-баптистів г. Вольнянськ / Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). — Ф. 1335, оп. 26, спр. 59. — Арк. 195–198.
2. Столяр І. Розмова про головне, або Три дні у волонтерській команді єпископа Володимира Брички / І. Столяр // Благівісник. — 2016. — № 1. — С. 48–51.
3. Новини Церкви ХВС України. «Рятує узятих на смерть» // Благівісник. — 2015. — № 2 (88). — С. 52–53.
4. Синюк М. Церква ХВС була і буде відкритою до діалогу / М. Синюк // Благівісник. — 2014. — № 1 (83). — С. 18–19.
5. О состоянии соблюдения на территории г. Мелитополя Закона «О свободе совести и религиозных организациях» / ДАЗО. — Ф. 4548, оп. 1, спр. 70. — Арк. 20.
6. Балаклицький М. Медіатизація протестантизму в Україні / М. Балаклицький. — Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2011. — 379 с.
7. Балаклицький М. Суперечливий образ комунікаційних технологій у публіцистиці українських протестантів [Електронний ресурс] / М. Балаклицький. — Режим доступу: <http://theology.in.ua/ua/index/projects/masmedia/35343>.
8. Мокієнко М. Як розмежувати забаганки і необхідність / М. Мокієнко // Благівісник. — 2016. — № 1. — С. 34–37.